

Örkény István 1912-ben született Budapesten. Jómódú polgárcsaládból származott.

Első elbeszélése a Szép Szóban jelent meg 1937-ben Tengertánc címmel.

1930-ban – a piaristáknál végzett középiskolai tanulmányait követően – a Műegyetem vegyészmérnöki karára iratkozott be, később **gyógyszerészhallgatóként folytatta egyetemi tanulmányait.**

1942-ben munkaszolgálatosként a doni frontra, később hadifogságba került, majd 1946-ban térhetett haza.

A háború után 1947-ben jelent meg a Lágerek népe, melyben a munkaszolgálat és a hadifogság időszakát dolgozta fel.

1958-1963 között nem publikálhatott a forradalomban való részvétele miatt, ekkor az Egyesült Gyógyszergyárban dolgozott mérnöki beosztásban.

A '60-as évek második felétől drámaírói tevékenysége kerül előtérbe.

A Tóték című drámáját 1967-ben Kazimir Károly meg is rendezte a Thália színházban. Szintén híres drámája a Macskajáték című darab.

Több művét megfilmesítették, és az író több díjat is kapott.

1979-ben halt meg.

A groteszk esztétikai minőség, mely egyúttal világ- és emberszemléletet is jelent.

Örkény írásait a groteszk humor hatja át, **nincs bennük egyértelműen jó vagy rossz ember – a tragédiák néhol komédiába fordulnak,** s írásainak szereplői hol így, hol úgy reagálnak az eseményekre. Sok az abszurd elem a groteszk elbeszélésekben.

A stílussteremtő Egyperces novellák 1967-ben látott napvilágot. Nemcsak Magyarországon, de a világirodalomban is újdonság volt a rendkívül rövid, tömör, filozofikus vagy groteszk írásmód. Egyperceseiben azt mutatta meg, hogy a hétköznapi tényeket más közegbe helyezve milyen megdöbbentő hatást kelthetnek. Örkény élete végéig csiszolgatta remekeit, ezért az egypercesek majd mindegyik kiadásában találni új darabot.

Az egyperces novellák írói eszköztárának radikális megújítását mutatják: a részletező, epikus leírás, a pszichológiai realizmus módszere helyett a **dolgok lényegének jelzésszerű megragadására, a történet példázatszerű sűrítésére törekedett.** Ez a tendencia folytatódott és bontakozott ki további prózaköteteiben (Nászutasok a légyapíron, 1967; Egyperces novellák, 1968).

Örkény az „egyperces novellának” elnevezett rövid történetben találta meg az írói alkatának legmegfelelőbb formát. **Előzményei között Kafka és Karinthy éppúgy megtalálható, mint a városi folklór, a pesti vicc. A szövegek belső feszültségét ellentétes minőségek gerjesztik: a ráció és irracionalizmus, érzelmességre való hajlam és karteziánus (Descartes bölcséletén, elméletén, tanán alapuló, azt követő) józanság, a lételméleti megközelítés rejtett pátosza (ünnepélyesség) és a témák banalitása (közhelyesség, hétköznapiság), a nyelvhasználat köznapisága.** Az ellentett pólusok paradox (ellentétes) együttállása hozza létre a **jellegzetes örkényi írásmódot és világszemléletet, a groteszket.** Erről a hagyatékból előkerült jegyzeteiben a következőképpen vall: „A groteszk megingatja a végérvényest, de nem

állít egy másik érvényességet a helyébe. Pont helyett mindig kérdőjelet tesz, tehát nem lezár, befejez, hanem utat nyit, elindít.”

A novellák a töredékes eseményekkel eleven életre keltett gondolatot, véleményt, ítéletet jelenítenek meg. Az író a valóságot „eredetiben rajzolja”, csak a nézőpont, a képkivágás tér el a megszokottól: **hétköznapi jelenetei olyan bemutatást nyernek, amely által ezek a szokványos események új értelmezést adnak az olvasók számára. Egy hétköznapi mozzanatban is ott van a tragédia, az ellentétekben megmutatkozó humor.**

Az írások rövidsége megköveteli a rendkívüli tömörítést, azt, hogy az irodalomban régről ismert léthelyzetekben mutassák be a XX. század emberének problémáit, elsősorban elidegenedést (az ember idegennek érzi a munkáját, a másik embert, a társadalmat, ezáltal érzelmileg elzárkózik tőle), ember és történelem viszonyát, a mindennapi kommunikáció elsivárosodását.

Arról, hogy mi a groteszk

Az egyperces novellák egy darabja magát a frissen megteremtett műfajt magyarázza, és annak fő elemét, a groteszket. A novellát, bár maga Örkény is novellának nevezi, **nem jellemzik azok a műfaji sajátosságok**, amelyek a műfaj klasszikus jegyei. Ez a novellája rögtön egy abszurd elvárással indít, hogy az olvasó terpeszállásban hajoljon le, majd úgy figyelje meg a környezetét. Ez a felszólítás **azt az emberi nézőpontot ingatja meg, amely már szokványossá vált számunkra, ugyanakkor messze nem ragadja meg a teljességet.** Az, ahogyan az ember látja és értelmezi a világot, csak egy nézőpont a sok másik lehetséges közül, ezért próbálja a szerző kimozdítani az olvasóit a megszokottból. A világ ugyanis fejjel lefelé is létezik, az már más kérdés, hogy az ember úgy él, mintha a világ csak olyan lehetne, ahogyan azt ő kiegyenesedve látja. **Vagyis a világ több mint, amit az ember láthat és felfoghat belőle.** Az elbeszélés következő részében ezt egy temetésen keresztül is érzékelteti az olvasóval. A temetésen való versengés a legjobb földrögökért annak a kigúnyolása, hogy a gyászos szertartás sokszor csak szokások követéséből és képmutatásból áll, és nem feltétlenül társul hozzá őszinte részvétnyilvánítás. Ha azonban a fejére állított világ tükrében nézzük, akkor a temetés lehet egy őszinte, szívből jövő, mulatságos esemény is, amely bár hagyományaink szerint méltatlan a halottal szemben, mégis sokkal valóságosabb, mint a szokványos eljárás. Itt a groteszk magyarázata egy példán keresztül tárul elénk, együtt a humoros, szokatlan, valamint a tragikus és félelmetes. Sok kérdést fel is vet. Lehet-e őszintén gyászolni a megszokott keretek között? Hiszen ezt mindenki máshogy éli meg. Valóban szomorú esemény-e a halál? Mert amint a szereplők nem sajnálják magukat, és a helyzet a fejére áll, a temetés gyászos hangulatát az életöröm váltja fel. **Ezek szerint a halállal való kapcsolatunk is csak egy emberi nézőpont, csak egy kulturális nézőpont. A novella egyik üzenete, hogy a lehet más felfogás, nézőpont alapján tekinteni halandóságunkra.**

Nincs semmi újság

Egy nagyon tipikus esete a groteszk ábrázolásnak a Nincs semmi újság, amiben ma már csak a zombifilmekből ismert jelenet játszódik le, Nobel Stefánia feltámad. De hogyan esik ez meg? A fiatalasszony gond nélkül kimászik a sírjából, ugyanakkor az eseményt nem övezi nagy felhajtás. Sétája során találkozik néhány emberrel, akik a temetőben

töltik az idejüket. Ugyan tudomást vesznek Stefánia feltámadásáról, de szinte meg sem lepődnek rajta, sőt, a feltámadottnak kell őket párbeszédre unszolni. **A jelenet teljesen abszurd, a párbeszéd pedig humoros színezetet ad neki, így adja ki a novella groteszk hangulatát.** Miért így mutatja be a szerző ezt az eseményt? Mi a magyarázata a közönyös viselkedésnek? Éppen erre akarhatja felhívni a figyelmet, hogy **az emberek a szokványos hétköznapiakba oly mértékben bele vannak ragadva, hogy egy ilyen történés sem tudja felrázni őket.** Ebben a helyzetben is a maguk gondjával törődnek, a taxis az utasokkal, a néni a temetői látogatókkal és az esővel, vagyis az emberek nem tudnak érdemben reagálni a körülöttük zajló eseményekre. A novellának ma is van aktualitása, hiszen az emberek közönyös viselkedése sokszor hasonló méreteket ölt egyes tragédiák, veszélyhelyzetek kapcsán. A szürkévé vált szófordulat „Nincs semmi újság” nem véletlenül lett a novella címe, hiszen ez is egy olyan közlés, amely gyakran tartalmatlanul hangzik el, az emberek csak megszokásból használják. **Az elhunyt 1848 óta nem tud semmit a világról, de groteszk módon az élők sem tudnak neki az eltelt időről sokat mesélni, mintha ők maguk is halottak lennének.** Ezt is fel lehet fogni egyfajta társadalom kritikának, mely szerint az emberek el vannak zárkózva a saját világukba, kicsinyes, hétköznapi problémáik jobban foglalkoztatják őket, és a történelmi időket sem becsülik meg, ahogy a rendkívüli is hidegen hagyja őket. Itt találkozunk össze a groteszk hatásban a szomorú és a rendkívüli, amelyek a sajátos humorát adják a történetnek.

A novellák önmagunkkal való szembenézésre, önkritikára szólítanak fel. Az olvasóknak ki kell törniük azokból a szokásokból, megszokott értelmezésekből, amelyeket ezek a történetek is képviselnek. Örkeny felfogása szerint ez egy lehetséges útja a fejlődésnek és a változásnak, ami az egyént és a társadalmat egyaránt érinti.

Tóték:

Örkeny egyik legnagyobb negatív élménye a háború volt, ez a történet is a II. világháborúban játszódik le, a színhely a hátsóország, egy békés mátrai falu, de valójában a történet a háborúról, a háború jellemtorzító hatásáról szól. A történet röviden összefoglalva: a betegállományban lévő őrnagy rövid pihenésre vendégként Tótékhoz érkezik, ő a fronton lévő Tót fiúnak a parancsnoka, ezért szívesen fogadják, mert arra számítanak, hogy az őrnagy a frontra visszatérve kedvezményeket ad a fiuknak. Az őrnagy megváltoztatja a család életét, új életformát kényszerít rájuk, katonás rendet kényszerít rájuk, és papírdoboz készítésre fogja őket (az őrnagy szerint hasznos munkát kell végezni, és ez az). 13 napig tart a rémuralom, végre megszabadulnak az őrnagytól, de az váratlanul visszatér, és Tót, a házigazda fellázad, megöli az őrnagyot.